

2. ZÁKLADNÍ CHARAKTERISTIKA ÚZEMÍ, SÍDELNÍ A SPRÁVNÍ STRUKTURA

2.1 Charakteristika území

Západní část Zlínského kraje tvoří z geografického a geomorfologického hlediska dvě výrazně odlišné části, rovina Pomoraví jako součást Hornomoravského úvalu a část tvořena pahorkatinou a vrchovinou Hostýnských vrchů a Chřibů, součástí Západních Karpat. Členitou rovinu pokrývají především bukové a dubové lesy. V Hostýnských vrších je několik přírodních rezervací, které chrání původní pralesovité porosty. Určitě nejznámějším vrchem je Hostýn, jehož vrchol je významným poutním místem. Prakticky celá oblast náleží do povodí řeky Moravy, Chřiby tvoří přirozený předěl mezi rovinami Hané na severu a rovinami Slovácka na jihu. Díky svým vhodným podmínkám se oblast stala v dávné minulosti centrem Velkomoravské říše, o čemž nás informují četné archeologické nálezy.

Východní okraj regionu tvoří chráněná krajinná oblast Bílé Karpaty s původními lesními porosty, která zároveň tvoří přirozenou hranici se Slovenskou republikou. CHKO Bílé Karpaty byla zřízena v roce 1980, od roku 1996 byla v rámci programu UNESCO zařazena mezi evropské biosférické rezervace. Oblast je pozoruhodná bohatostí rostlinných společenstev s vysokým zastoupením kriticky ohrožených druhů rostlin. Bílé Karpaty se staly pojmem především největší kvantitou vstavačovitých rostlin (orchidejí) ve střední Evropě. V regionu se vyskytují četné minerální prameny, vyrostly zde největší moravské lázně Luhačovice, které využívají 14 minerálních pramenů, z nichž je nejznámější Vincentka.

Severní část kraje zahrnuje území v povodí Vsetínské a Rožnovské Bečvy, ležící v podhůří Moravskoslezských Beskyd a Javorníků, hraničící se Slovenskou republikou. Povodí Bečev až po jejich soutok je vyhlášeno jako oblast přirozené akumulace vod. V Radhoštské hornatině v Moravskoslezských Beskydech v nadmořské výšce 1 206 m se nachází nejvyšší vrchol Zlínského kraje – Čertův mlýn. Západo-východním směrem od toku Vsetínské Bečvy se táhne hřeben Vsetínských vrchů. Do části tohoto pohorí zasahuje CHKO Beskydy, která je největší chráněnou krajinnou oblastí v České republice, proslulou především původními pralesovými porosty a výskytem vzácných živočichů a rostlin. Vsetínské vrchy jsou častým cílem turistů nejen v létě, ale také v zimě. Znáмым lyžařským střediskem je Soláň.

Zlínský kraj má velkou rozlohu chráněného krajinného území. Vedle velkoplošných území CHKO Beskydy a Bílé Karpaty, která zahrnují zhruba 30 % rozlohy kraje, se zde také nachází množství přírodních rezervací a přírodních památek. V červenci 2000 bylo založeno sdružení právnických osob Euroregion Bílé - Biele Karpaty, zaměřené na všestranný rozvoj přeshraniční spolupráce regionů na území chráněné krajinné oblasti Bílé Karpaty. Euroregion zahrnuje území působení sdružení „Región Biele Karpaty“ se sídlem v Trenčíně a území působení sdružení „Region Bílé Karpaty“ se sídlem ve Zlíně. Českou část euroregionu tvoří okresy Uherské Hradiště, Zlín a Vsetín a část okresu Kroměříž a dále několik obcí okresu Hodonín s mikroregionem Horňácko patřícím do Jihomoravského kraje. Na území kraje existuje 26 mikroregionů, jejichž základem je dobrovolná i nezbytná spolupráce obcí, která je dána spádovostí, historickými i současnými vazbami a společně řešenými problémy.

Zlínský kraj lze rozdělit do dvou oblastí. Jednu část tvoří horská, dosud téměř nedotčená území. Horské louky a pastviny poskytují možnosti pro specifické formy zemědělské produkce, například pastevectví. Naopak, pro druhou oblast - úrodnou rovinu Hané v povodí řeky Moravy, je rozhodující rostlinná výroba, zejména obilnářství. Tradici má pěstování sladovnického ječmene. Kroměřížsko patří k řepařským oblastem, dlouhou tradici má zde šlechtitelství. Na jihu regionu se zemědělství orientuje jak na rostlinnou, tak na živočišnou výrobu, nacházejí se zde ovocné sady a rozlehlé vinice.

Z celkového půdního fondu kraje je 49,4 % zemědělské a 50,6 % nezemědělské půdy. Nejvíce zemědělské půdy má okres Uherské Hradiště (58,5 % celkové výměry okresu, z toho je 71,5 % půdy orné). Zcela odlišné rozdělení půdy je v okrese Vsetín, ve kterém podíl nezemědělské půdy je výrazně vyšší (64,3 %) a z níž 83,7 % zabírají lesy, převážně smrkové.

Kraj je chudý na nerostné suroviny. Využívána jsou hlavně ložiska cihlářských hlín, štěrkopísků (tato ložiska mají celorepublikový význam) a stavebního kamene, místní význam má těžba pískovce. V omezené míře se zde vyskytují naleziště ropy a zemního plynu.

Zlínský kraj je svéráznou turistickou oblastí, jeho atraktivita vyplývá z množství přírodních, kulturních a historických památek. Nikde jinde v České republice nelze najít oblast, která nabídne současně hory, zahradní architekturu, lázně, vinařská údolí, pozůstatky Velkomoravské říše, řadu církevních památek a historicky cenných staveb, jakož i ojedinělý příklad moderní baťovské funkcionalistické architektury. Skutečnost, že se zde setkávají tři národopisné celky: úrodná Haná, pohostinné Slovácko a svérázné Valašsko také výraznou měrou přispívá k originalitě kraje.

Region nabízí bohaté sportovní vyžití. Kvalitní lyžařské dráhy pro sjezd i běh skýtají například Pustevny, Portáš, Velké Karlovice, hřebeny Chřibů a Hostýnských vrchů. Podél toku řeky Moravy prochází Moravská cyklostezka, která navazuje na rakouské a slovenské cyklostezky. Horolezci mohou trénovat v Pulčínských, Lačnovských nebo Čertových skalách.

Originální zážitek přináší plavba po Baťově kanálu, jsou zde vodní nádrže Horní Bečva, Bystřička, Ostrožská Nová Ves, Rusava, Pozlovice a Smradávka.

Celosvětovému uznání se těší Podzámecká i Květná zahrada a arcibiskupský zámek v Kroměříži, které jsou zapsány do Listiny světového dědictví UNESCO. Za zmínku stojí také Holešov s muzeem židovské kultury, gotický hrad Buchlov, barokní zámek v Buchlovicích nebo poutní místo Velehrad. Jedinečný je památník Velké Moravy ve Starém městě, Valašské muzeum v přírodě a skanzen v Rožnově pod Radhoštěm, areál staveb na Pustevnách, socha pohanského boha Radegasta a sousoší Cyrila a Metoděje na Radhošti.

K událostem dokumentujícím národopisnou bohatost regionu patří Fašank ve Strání, Jízda králů ve Vlčnově nebo Kopaničářské slavnosti ve Starém Hrozenkově.

Každoročně se v Uherském Hradišti koná Letní filmová škola, ve Zlíně Mezinárodní festival filmů pro děti a mládež. Vděčným centrem návštěvníků je i zoologická zahrada se zámekem v Lešné nebo Muzeum obuvi ve Zlíně.

2.2 Sídlní struktura

Zlínský kraj svojí rozlohou 3 964 km² zaujímá jen 5,0 % rozlohy republiky a je jedenáctým krajem z hlediska své velikosti. Hustotou obyvatelstva (149 obyvatel na 1 km² je kraj nad úrovní České republiky (129,6 obyvatel na 1 km²) a je pátým nejhustěji osídleným v našem státě.

K 1. 3. 2001 měl Zlínský kraj 304 obcí, z toho 29 obcím byl přiznán statut města, v roce 2002 se k nim přiradilo i město Zubří. Krajské město Zlín je nejen největším, ale zároveň i nejstarším městem v kraji. Jeho statutární vznik se datuje roku 1954. Podíl městského obyvatelstva na obyvatelstvu kraje celkem je 61,2 %. Ve městech nad 10 000 obyvatel žije 43,3 % populace kraje, což je pod republikovým průměrem (53,6 %).

Tab. 2.2.1 Základní ukazatele sídelní struktury k 31. 12. 2004

	Rozloha (km ²)	Obyva- telstvo	Počet			Hustota obyvatel na 1 km ²	Podíl obyvatel žijících (%)	
			obcí	z toho měst	částí obcí		ve městech nad 10 000 obyvatel	v ostatních městech
Česká republika	78 868	10 220 577	6 249	527	15 077	129,6	53,6	16,6
Zlínský kraj	3 964	590 706	304	30	438	149,0	43,3	17,9
Kroměříž	799	107 908	80	7	129	135,0	38,4	25,2
Uherské Hradiště	991	143 729	78	7	98	145,0	30,4	17,7
Vsetín	1 143	146 001	59	6	86	127,7	50,0	7,5
Zlín	1 030	193 068	87	10	125	187,4	50,4	21,9

Rozlohou je největším okresem Zlínského kraje okres Vsetín, který zaujímá 28,8 % území kraje. Okres Zlín je nejlidnatějším okresem kraje, žije v něm 32,7 % všech obyvatel. Nejmenším okresem jak rozlohou, tak počtem obyvatel je okres Kroměříž. Nejnížší podíl městského obyvatelstva má okres Uherské Hradiště, kde v roce 2004 ve městech žilo jenom 48,1 % obyvatel. V krajském městě Zlín k 31. 12. 2004 žilo 78 599 lidí, což je 13,3 % všech obyvatel Zlínského kraje.

Průměrná rozloha obcí Zlínského kraje 13,0 km² je větší než je průměrná rozloha obcí v České republice (12,6 km²). Větší v kraji než je celostátní průměr je rovněž průměrná velikost jedné obce (Zlínský kraj 1 943 obyvatel, Česká republika 1 636 obyvatel).

Tab. 2.2.2 Sídlní struktura podle velikostních skupin obcí

	Obce s počtem obyvatel							
	do 299		300 - 999		1 000 - 4 999		5 000 a více	
	počet obcí	počet obyvatel	počet obcí	počet obyvatel	počet obcí	počet obyvatel	počet obcí	počet obyvatel
Zlínský kraj	49	10 187	155	93 878	80	160 992	20	325 649
Kroměříž	22	4 616	45	24 775	8	15 642	5	62 875
Uherské Hradiště	12	2 311	32	22 281	30	63 552	4	55 585
Vsetín	2	502	30	19 463	23	47 568	4	78 468
Zlín	13	2 758	48	27 359	19	34 230	7	128 721

Ve velikostní skupině do 999 obyvatel se nachází 67,1 % všech obcí Zlínského kraje. V těchto obcích žije pouze 17,6 % obyvatelstva kraje. Do velikostní kategorie obcí od 1 000 do 1 999 obyvatel spadá celkem 15,8 % obcí a žije v nich 11,7 % obyvatel. Naopak pouhé 3 % obcí mají více než 9 999 obyvatel, ale je v nich soustředěna téměř polovina (43,3 %) obyvatel Zlínského kraje.

V celorepublikovém meziokresním srovnání patřil okres Vsetín s průměrem 2 475 obyvatel na jednu obec mezi okresy s nejvyšším počtem obyvatel na obec. Při srovnání jednotlivých okresů Zlínského kraje měl okres Vsetín ale nejméně obcí do 299 obyvatel, žilo v nich pouze 0,3 % obyvatelstva okresu. V okrese Uherské Hradiště žilo nejvíce obyvatel v obcích od 1 000 do 4 999 obyvatel (44,2 %), v dalších dvou okresech Zlínského kraje byl zjištěn nejvyšší podíl obyvatel žijících v obcích nad 4 999.

2.3 Územně správní vývoj

Na základě zákona č. 314/2002 Sb. bylo od 1. 1. 2003 ve Zlínském kraji definováno 13 obcí s rozšířenou působností, kterým vyhláškou Ministerstva vnitra č. 388/2002 Sb. byly vymezeny jejich správní obvody.

Územní vymezení správních obvodů obcí s rozšířenou působností není ve Zlínském kraji v souladu se stávajícím územním vymezením okresů. Obec Bělov náleží do správního obvodu Otrokovice (okres Zlín), ale leží v okrese Kroměříž, a obec Študlov a Valašské Příkazy, které leží v okrese Vsetín, patří do správního obvodu Valašské Klobouky (okres Zlín).

Tab. 2.3.1 Vybrané údaje o správních obvodech obcí s rozšířenou působností k 31. 12. 2004

	Rozloha (km ²)	Obyvatelstvo	Počet			Hustota obyvatel na 1 km ²	Podíl obyvatel žijících (%)	
			obcí	z toho měst	částí obcí		v sídelním městě	v ostatních městech
Zlínský kraj	3 964	590 706	304	30	438	149,0	47,3	13,9
v tom SO ORP:								
Bystřice pod Hostýnem	164	15 978	14	1	19	97,4	54,7	-
Holešov	133	21 601	19	1	25	162,9	57,4	-
Kroměříž	499	70 073	46	5	84	140,4	41,4	26,4
Luhačovice	178	19 628	15	2	22	110,0	28,0	35,8
Otrokovice	112	35 028	10	2	11	313,6	53,4	21,9
Rožnov pod Radhoštěm	239	35 314	9	2	10	147,7	48,9	15,4
Uherské Hradiště	518	89 873	48	5	59	173,5	29,2	23,1
Uherský Brod	473	53 856	30	2	39	113,7	32,4	8,8
Valašské Klobouky	259	24 127	20	2	29	93,2	21,4	25,1
Valašské Meziříčí	230	41 973	16	2	37	182,7	65,3	6,3
Vizovice	146	16 094	16	2	18	110,1	27,9	18,2
Vsetín	662	67 928	32	2	37	102,6	41,7	4,2
Zlín	350	99 233	29	2	48	283,2	79,2	3,5

Největším správním obvodem kraje je Vsetín, který svou rozlohou 662 km² zaujímá 16,7 % celkové rozlohy kraje. Pouze 2,8 % zaujímá správní obvod Otrokovice (112 km²). Nejpočetnější je správní obvod Zlín, ve kterém žije přes 99 tis. obyvatel. Dosahovaná hustota obyvatel 283,2 obyvatele na km² v tomto mikroregionu je téměř dvojnásobná proti průměrné hustotě za Zlínský kraj (149,0 obyvatel/km²) a je druhá nejvyšší v kraji. Největší koncentrace obyvatel je ve správním obvodu Otrokovice (313,6 obyvatel/km²). Pod úrovní kraje je hustota obyvatel v osmi správních obvodech, nejnižší ve správním obvodu Valašské Klobouky (93,2 obyvatel/km²).

Nejvíce obcí spravují správní obvody Uherské Hradiště a Kroměříž, počtem obyvatel se však řadí až na druhé a třetí místo v kraji. Oba správní obvody mají stejný počet měst, podíl městského obyvatelstva je ve správním obvodu Kroměříž čtvrtý nejvyšší a ve správním obvodu Uherské Hradiště až devátý nejvyšší. Je to dáno skutečností, že se v obou správních obvodech jedná o počtem obyvatel malá města.

Ve většině správních obvodů jsou dvě města, ve správních obvodech Bystřice pod Hostýnem a Holešov je město pouze jedno. Podíl městského obyvatelstva je nejvyšší ve správním obvodu Zlín a to 82,7 %, přitom z celkového počtu městského obyvatelstva převážná většina žije ve Zlíně. Druhý největší podíl městského obyvatelstva je ve správním obvodu Otrokovice (75,3 %), více než dvě třetiny obyvatel žije v Otrokovicích a téměř jedna třetina v dalším městě Napajedlích.